

ЧАЗАК ХУРАЛЫНГА ЧУГААЛАШКАН

Тыва Республиканын Чазак хуралы болуп эртен. Ону республиканын Президентизи Ш. Д. Оржак башкарып эртерген.

Адаа дараазында айтырларын чугаалашып көргөн: 1993 чылдың бирги кварталында республиканын улус ажил-агыйнын хөгжүдүзүнүн болгаш бюджетинин күтүлдүзүнүн түндүктеринин база экономикалык чогуучуларыннын талазы-биле хемчеглер дугайы; Россия Федерациянын болгаш Тыва Республиканын референдумунун белек-кээр болгаш эртерген талазы-биле организас-техниктик хемчеглеринин түндүктеринин дугайында, Тыва Республикада коррупция болгаш организас-техниктик кем-херек үүлдүзүнүн кинерини-биле демиселге сонгаарладып болгаш хемчеглер дугайында; суг кужу-биле ажилдаар биче электри станцияларын республикага турдарыннын программасында ажилдап кылдырып дугайында.

Бирги айтырыг талазы-биле Чазак Даргазынын бирги орадакчызы, экономика министри В. Б. Салчак, саясат министри К. Д. Ондар илеткел кылганар.

Республиканын бугурулге хемчээли эртен чылдыгыга деңизерге кыда куду болган, бугурулгелеринин 75 хуузу продукция бугуруу үндүрерин эвээжткен. Ылангыя «Тыва даг-дугу» комбинат дыка биче байдалда турарын, муну муң тонна белең продукция комбинаттын скелаттарында салгыларга чок чыдарын илеткелчилер чугаалашканар. Чуга март айда белин 47 специалист комбинаттан үнүп чоруктан.

«Тыва арга-арыг» ассоциациясында база байдал оон дээредес дээрин олар демдеглэн. Ол ышкаш, чүк сөөртүр, пассажирлер артыштырар автобугурулгелерин ажилында база чептер эвээш эвес, олардын көргүзүү эртен чылдыгында кыда куду.

Республиканын көдээ ажил-агыйында байдал база оон дээредес, эртен чылдык бо уян-биле деңизерге, малдың баш саны 9 хуу эвээжтен болуп турар.

Часкы хову ажилдарына белектерлер шору чоруп турза-да, белектер алганын үзүсүн материалдарыннын 57 хуузу чогуру чегелде чептес, шынары куду. Техника септелгенин шынары куду дээрин Чазак хуралына илеткел кылганар демдеглэнер.

Бирги кварталда багай ажилдап, планларын күчүстүлүн бугурулгелеринин удуруткучуларын Чазак хуралына тургузуу, моон сонгаар эки ажилдаарын оларга сагындарган болгаш дараазында кварталда түнөө оон дээредес болза, чогуру хемчеглерин алып апарын хуралдан оларга сагындарган.

Туз чер чыгаргаларын болгаш Президентинин Администрациянын болгаш Тыва Республиканын Чазак хуралы карлар-биле ажил чоруда эргелденин начальниги З. Е. Шиян республиканын болуп эртен референдумна талазы-биле илеткел кылган. Бүгү 157 сонгулда участоктары ажилдаарына белектеринген турарын, амгы бидинин түрпү нөкээрлер бугура алыр-

Маадыр-оол КАЛЧАН.

Солун 1925
Чылдын
август 31-де
үнүп эгелээн

ЫН

№ 80 (15054) ♦ 1993 чылдын апрель 29, четверг

Солуга ат салган шагы 20.00. Сапар өртөз 4 рубль.

Часкы тарылгага уткуштур Аңдарып кирипкен

Бай-Тайга районунун беш совхозу бо чылдың часкы хову ажилдарына кирип турар. Оларын аразында «Бай-Тала» болгаш «Тээли» совхозтар часкы чер аңдарылазынче өскөдерин мурнап кирген. Часкы хову ажилдарына киржир ужурут аңгы-аңгы марканын 87 тракторларыннын 70-и ажилдап турар.

Районун ажил-агыйлары бо ылын кол тараа культура-ташкынын болдуруп турар. Хемчиктин суу сыгып, кызырылганынын ужурунда чамдык тараа болгаш суген шөлдери долузу-биле сугтарар арга чок болуп турар. Биданга база районун ажил-агыйлары, совхозтар болгаш көдээ ажил-агый эргелели часкы хову ажилдарын эки дозар дээш хемчеглерин апи турар.

Сөөлү үдө республиканын девискээринде уламчылап турар хар холумактык чак болгаш күштүг соок хат бай-

тайгажыларга улуг шаптыкташкынын болдуруп турар. Хемчиктин суу сыгып, кызырылганынын ужурунда чамдык тараа болгаш суген шөлдери долузу-биле сугтарар арга чок болуп турар. Биданга база районун ажил-агыйлары, совхозтар болгаш көдээ ажил-агый эргелели часкы хову ажилдарын эки дозар дээш хемчеглерин апи турар.

ШАПТЫКТААШ ТУРУПКАН

Чөөн-Хемчик районунун колхозтары болгаш совхозтары бо чылдың часкы хову ажилдарына багай эвес белекенин, машина-техниканы, кожуу агрегаттарын болгаш тракторларын база хову тураларын үзүндө белтен дооккан. Эртен белең II муң тектар шөгө арбайын, суланы болгаш кызыл-тасты база өске-да тараа культураларын чагар.

Биданга база хову-шөлдери республика девискээринде багай хар холумактык чак болгаш күштүг соок хат байтайгажыларга улуг шаптыкташкынын болдуруп турар. Хемчиктин суу сыгып, кызырылганынын ужурунда чамдык тараа болгаш суген шөлдери долузу-биле сугтарар арга чок болуп турар. Биданга база районун ажил-агыйлары, совхозтар болгаш көдээ ажил-агый эргелели часкы хову ажилдарын эки дозар дээш хемчеглерин апи турар.

ЧЕРНИ САТПАС ДЭЭН

Тыва Республиканын референдумунун талазы-биле Топ сонгулда комиссиясы «Тыва Республикага черни хуу өңү болаарына чеп-чээрэжир силер бе?» деп айтырыгы хамаарыштыр бадылашыкчыларыннын түндүктерин үндүргөн.

Районнар	1	2	3	4	5	6
1. Кызыл хоорай	57443	24578	24264	8805	14665	794
2. Бай-Тайга	6849	6072	6040	444	5446	150
3. Барынь-Хемчик	14927	11237	11223	1828	9063	332
4. Чөөн-Хемчик	10708	10145	10145	482	9568	99
5. Каа-Хем	7969	6154	6154	1102	4907	145
6. Кызыл р-н	11881	7914	7901	1288	6291	328
7. Мөңгүн-Тайга	2943	2724	2724	136	2563	25
8. Өвүр	5034	4695	4692	302	4300	90
9. Бин-Хем	8272	6570	6565	1079	5341	145
10. Суг-Хөл	6178	5940	5896	396	5411	89
11. Танды	7656	5423	5405	934	4315	156
12. Тес-Хем	5242	4803	4795	417	4259	119
13. Тожу	3654	2934	2913	1161	1665	87
14. Улуг-Хем	10194	8124	8046	703	7160	183
15. Чаа-Хөл	3811	3408	3408	171	3142	95
16. Чедан-Хөл	4454	3226	3220	459	2655	106
17. Эрзин	4809	4498	4491	274	4176	41

17 дугаар Тыва округ комиссиясы Тыва Республикага Бүгү-Россия референдумунун канчаар болганынын түндүктерин үндүргөн.

Сонгулда дандызын 172.024 хамаатыны кирген турган, оон иштинде бюллетень берген алган хамаатыларыннын саны — 118.445.

«Россия Федерациянын Президентизи Б. Н. Ельцинге бугураар силер бе?» деп бирги айтырыг талазы-биле бадылашыкчыларыннын 117.796 хамааты киришкен. Оларын иштинде 66.105 хамааты «ийе» деп харылаан, — 49.002 хамааты «чок» деп харылаан, Күш чок болган бюллетеньнеринин саны — 2980.

Моон алаанда Кызыл хоорайга болгаш республиканын ажил-агыйларына чер талазы-биле айтырыгы хамаарыштыр референдумунун түндүктерин табилдаа көргүскен.

Тай-Мабар: 1 — дандыгы кирген хамаатыларыннын нити саны. 2 — бюллетень алган хамаатыларыннын саны. 3 — сонгулдага киришкеннеринин саны. 4 «ийе» деп харылаан хамаатыларыннын саны. 5 — «чок» деп харылаан хамаатыларыннын саны. 6 — күш чок деп санаттыганын бюллетеньнеринин саны.

«Чөпшээрешмес мен», «чок» деп харынаан 94927 кижя эвээш 55,1 хуузу берген. Күш чок болган бюллетеньнеринин нити саны — 2980. Моон алаанда Кызыл хоорайга болгаш республиканын ажил-агыйларына чер талазы-биле айтырыгы хамаарыштыр референдумунун түндүктерин табилдаа көргүскен.

БОТ-БОТТАРЫНГА АЖЫКТЫГ

Улуг-Хем район чыгаргаларыннын удуруткучулары, кидистер эргелекчилери Бин-Хем район чыгаргаларыннын ажилынын арга-дуржууга эвээш таанышкан келген. Оларын-биле кады районунун бөдүк башкылары, культура, эмгекте ажилдаачылары болгаш улуг ажил-агыйнын өске-да адырларыннын төлөөчкелери чоран.

Ийи районун чыгарга ажилдаачыларын боттарыннын мурнуна салдыган согууларын шиптирээш дээш канчаар ажилдап турарын, ажил-чоруудагында чептерини ажит-чажыт чогу-биле чугаалашканар. Кайы-да район чыгаргаларында ажил-чорудагы ажилдап болуп эки, ажыктыг чүдөр барын алаа демдеглэн. Келген аалчылар бөк көдээ Советтин болгаш суур чыгаргаларыннын ажилы-биле таанышканар. Мында көдээ Советтин болгаш суур чыгаргаларыннын даргазына чыгыш кижя ажилдап турар. Ол харыскалгалар ажилдап удурутпур Юрий Лопсан бугурун ажил-чоруудагынын чыгылганнага таймырлап берген. Нитинин-биле ажил багай эвес чоруп турарын ол чугаалаан. Келген аалчылар ону бугуруп көргөнер.

Кара-оол НАТПИЯ-ООЛ.

1993 чылдын май 4, 10 — АЖЫЛ ХУННЕРИ

МОСКВА, апрель 28. (РОСИТА—СЧТА-ның парлам. корр.). 1993 чылдың май 4 база 10 хунерин ажил хунерин кылдыр санаар дугайында Чазактын саналин Россиянын Дээди Совети хүдөөл алган. Ажилганыннан байырлап хунерин ажилдаачынын күзүсүн-биле төлөөчкелер азы ажил берикчи ийи даяр төлөп бээр.

Референдум түңнелдери

ЧЕРНИ САТПАС ДЭЭН

Тыва Республиканын референдумунун талазы-биле Топ сонгулда комиссиясы «Тыва Республикага черни хуу өңү болаарына чеп-чээрэжир силер бе?» деп айтырыгы хамаарыштыр бадылашыкчыларыннын түндүктерин үндүргөн.

Районнар	1	2	3	4	5	6
1. Кызыл хоорай	57443	24578	24264	8805	14665	794
2. Бай-Тайга	6849	6072	6040	444	5446	150
3. Барынь-Хемчик	14927	11237	11223	1828	9063	332
4. Чөөн-Хемчик	10708	10145	10145	482	9568	99
5. Каа-Хем	7969	6154	6154	1102	4907	145
6. Кызыл р-н	11881	7914	7901	1288	6291	328
7. Мөңгүн-Тайга	2943	2724	2724	136	2563	25
8. Өвүр	5034	4695	4692	302	4300	90
9. Бин-Хем	8272	6570	6565	1079	5341	145
10. Суг-Хөл	6178	5940	5896	396	5411	89
11. Танды	7656	5423	5405	934	4315	156
12. Тес-Хем	5242	4803	4795	417	4259	119
13. Тожу	3654	2934	2913	1161	1665	87
14. Улуг-Хем	10194	8124	8046	703	7160	183
15. Чаа-Хөл	3811	3408	3408	171	3142	95
16. Чедан-Хөл	4454	3226	3220	459	2655	106
17. Эрзин	4809	4498	4491	274	4176	41

17 дугаар Тыва округ комиссиясы Тыва Республикага Бүгү-Россия референдумунун канчаар болганынын түндүктерин үндүргөн.

Сонгулда дандызын 172.024 хамаатыны кирген турган, оон иштинде бюллетень берген алган хамаатыларыннын саны — 118.445.

«Россия Федерациянын Президентизи Б. Н. Ельцинге бугураар силер бе?» деп бирги айтырыг талазы-биле бадылашыкчыларыннын 117.796 хамааты киришкен. Оларын иштинде 66.105 хамааты «ийе» деп харылаан, — 49.002 хамааты «чок» деп харылаан, Күш чок болган бюллетеньнеринин саны — 2980.

Моон алаанда Кызыл хоорайга болгаш республиканын ажил-агыйларына чер талазы-биле айтырыгы хамаарыштыр референдумунун түндүктерин табилдаа көргүскен.

Тай-Мабар: 1 — дандыгы кирген хамаатыларыннын нити саны. 2 — бюллетень алган хамаатыларыннын саны. 3 — сонгулдага киришкеннеринин саны. 4 «ийе» деп харылаан хамаатыларыннын саны. 5 — «чок» деп харылаан хамаатыларыннын саны. 6 — күш чок деп санаттыганын бюллетеньнеринин саны.

«Чөпшээрешмес мен», «чок» деп харынаан 94927 кижя эвээш 55,1 хуузу берген. Күш чок болган бюллетеньнеринин нити саны — 2980. Моон алаанда Кызыл хоорайга болгаш республиканын ажил-агыйларына чер талазы-биле айтырыгы хамаарыштыр референдумунун түндүктерин табилдаа көргүскен.

ТЫВА-САХА

Чоокта чаа Тыва Республиканын парламент төлөөлери Саха (Якутия) Республикага чораш, кады ажилдажылга дугайында документилерге ат салган. Оларны адаанда парладывыс.

Тыва Республиканын Дээди Совети биле Саха (Якутия) Республиканын Дээди Советинин аразында кады ажилдажылга дугайында

ЧӨПШЭЭРЕЖИЛГЕ

Моон ынай «Талалар» деп адаар Тыва Республиканын Дээди Совети биле Саха (Якутия) Республиканын Дээди Советинин аразында сирый болгаш доктаамал кады ажилдажылганын тургузар күзел-биле.

Ийи республикага демократийн институттарын тургузар болгаш хөгжүдүрүшкө дуза кадар чүткүдүн илертешкан; алаанда айтырлар чүдөр дугайында чөпшээрешкелер:

1 чүтүл Демекширинин, бот-бодун деткириянын болгаш дем-каттыртырлыгынын принциптерин үндүзүлүш, Талалар болза ийи республиканын парламенттеринин аразында кады ажилдажылганын хөгжүдөр болгаш бажылаар.

2 чүтүл Талалар болза кады ажилдажылганын хөгжүдүрүшкө боттарыннын эң чугула согууларына дараазында улангышкынылар деп санап турар: — конституциялык, хоойлужуудалыг болгаш өске-да эвээ-чурумнар; — хоойлуларыннын күчүсүндө конституция болгаш парламент контролю; — хамааты хостук чорук, кижинин эреселер, шаптыктанып, улустарын болгаш саны эвээш улустарын эргелери; — сонгулда системалары; — күрүнө тургузушкунуңун болгаш тус чер башкарылганын хемчеглери.

3 чүтүл Парламенттер аразында кады ажилдажылга болза, кады демекширенин болгаш күжүсүнүн илертин улап-башкарынын дараазында хемчеглери боттанган турар; — ийи таланын харылааларын айтырылганын

Тыва Республиканын Дээди Совети дээш К. БИЧЕЛДЕП.

Тыва Республиканын Дээди Совети биле Саха (Якутия) Республиканын Дээди Советинин аразында кады ажилдажылганын

ПРОТОКОЛУ

Тыва Республиканын Дээди Совети биле Саха (Якутия) Республиканын Дээди Советинин аразында сирый болгаш доктаамал кады ажилдажылганын тургузар күзел-биле.

Ийи парламентадын төлөөлөрү эргежок чугула апарган таварылгага база дугурушканын бугура бо Протоколун 1-2 чүдүлдеринде айтырарына ажилдажылганын айтырарына чугаалаштыр болгаш чөпшээрешкелерге ужуражып каап турар.

Тыва Республиканын Дээди Советинин аразында Талалар болза Саха (Якутия) Республиканын Дээди Советинин мезээ бюллетеньнери, хоойлулары болгаш доктаалдары база өске-да удуруткучулар-биле доктаамал солчуп турар.

Талалар болза экономика, садыг, культура, эртем, өөредилге, туризм талазы-биле база өске-да адырларга административ-девикээрин, экономиктар районнарын, бугурулгелерин болгаш албан

Тыва Республиканын Дээди Советинин Даргазы К. А. БИЧЕЛДЕП.

Тыва Республика биле Саха (Якутия) Республиканын найсымалдары Кызыл база Якутск хоорайларын аразында найырлык харылааларын тургузар дугайында

ЧӨПШЭЭРЕЖИЛГЕ

Бот-бодун хуудулурунун нити кижинин боттарын билчир кожа-хөлбөзө база тайын-чагай болуп үнелит чорукту удуруткучу болдурушкан. «Кады ажилдажылга дугайында Тыва Республиканын Дээди Совети биле Саха (Якутия) Республиканын Дээди Советинин аразында Чөпшээрешкелерге үндүзүлүш, найсымал ийи хоорай — Якутск биле Кызылдын тургачыларын бот-боттарыни сонуургалын, күзүсүн өөренип көрөш, культура өөредилге база экономика талазы-биле ажыкты харылааларын тургузарын арга-биле үр уде харылааларын доктадып тургузарын үндүзүшкан; Кызыл биле Якутск хоойлалар Чыгаргаларыннын баш

РОССИЯ РЕФЕРЕНДУМУНУҢ БАШТАЙГЫ ТҮҢНЕЛДЕРИ

МОСКВА. (РОСИТА-СЧТА). Референдумга киришкен россиянын хөй нуруузу Россия Федерациянын Президентизинге илеп, бугуруп турарын бадылаан. Бадылашыкчылар киришкеннеринин 58 хуузу бирги айтырыг талазы-биле «ийе» деп бадылаан, — 52,88 хуузу Россия Федерациянын Президентинин болгаш Чазактын социал-экономикалык политика-чын чүдүлүг деп санаан. Россия Федерациянын 88 округтарындын телефон дандыгы адындан ол септелгенин референдум эртинге талазы-биле Топ сонгулда комиссиянын дандыгы адында Василий Казанов парлада комиссиянын чарлап дандыктаан.

Тывалар, Россия Федерациянын Даштык хемчегтер министрствозунун, даштык үстүдүзү чыгартат турар шери көчөткөргөндө мездөөл өмчүмдүзү алдырманын Топ комиссия багазы демдеглэн. Олуттар комиссиянын протоколдары-биле бот-боттарынын мездөөл шөлдөрү харышкан эвес, болуп турарын да айттыктан.

Дандыга кирген хамааты дандыгы 32,64 хуузу президентизинге чыгыштын хууза, 41,1 төлөк эртерген дээш. Россия Федерациянын чыгыш улус депутаттарыннын сонгулааларын хууза белин дандыктаан эртен башлаар дандыгынын иштинде 107 милдиги бирги аймактамалык иштин турган. Бичанган холбокта кардугенин бугура алган президентинин болгаш улус депутаттарыннын сон-

Тыва Республиканын Кызыл хоорай чыгаргаларыннын даргазы З. Н. САТ. Якутск хоорай.

